

‘Een moeilijke klas hebben we hier niet’ Het denken over onderwijs en de praktijk op z’n kop

31

Volgens Paul Rutten zelf – directeur op twee Limburgse scholen voor speciaal onderwijs – kon het eigenlijk niet anders: de achtervang moest worden afgeschaft. ‘Dit was de weg die we met elkaar moesten bewandelen.’ Voor een dergelijk besluit is visie, verantwoordelijkheid en moed nodig. Voor de vertaling naar de dagelijkse praktijk vertrouwen en pedagogisch leiderschap. Rob van der Poel tekende het verhaal over VSO De Ortolaan en SO De Spoorzoeker in Roermond op: ‘Het denken over onderwijs en de praktijk zelf is binnen een jaar 180 graden gedraaid. Ik zie nu krachtige, zelfsturende teams, die de problemen samen met de leerlingen oplossen.’

‘We hebben op deze school met kinderen te maken, die in hun hele leven al zijn weggestuurd. Daardoor dreigen ze voorgoed buiten de boot te vallen. We zitten hier bij elkaar om dat dus niet meer te laten gebeuren.’

‘Ik ben een mens van de lange adem en van de lange termijn. Ik wil meer preventief dan curatief bezig zijn. Het afschaffen van de achtervang heeft op de lange termijn meer

voordelen dan nadelen. Een IB-er haalt een kind uit de klas, dat wordt 1 op 1 opgevangen en weer rustig. Maar tegelijkertijd wordt de leerling een relatie met de leraar ontnomen. Want even later loopt-ie weer dezelfde klas in, met dezelfde leraar en dezelfde leerlingen. Daar is niets veranderd. En daar begint het verhaal dus opnieuw, als je er samen niets mee doet.’

‘En daarover ga je in gesprek. Hoe gaan we dat doen, zonder achtervang? Wat hebben we dan nodig en wat kunnen we elkaar daarin bieden. Dat betekent in de praktijk dat een IB-er in de klas komt, ter ondersteuning. Of dat teamleden bij elkaar gaan zitten, na schooltijd. Want de autonomie versterken is in dat proces essentieel.’

‘Natuurlijk, de eerste reacties na mijn beslissing waren duidelijk. Er was veel kritiek. *Is Paul gek geworden of zo..?* Die begrijpt het niet! Maar toen we de kick-off achter de rug hadden en de theorie en achtergronden van deze beslissing waren uitgelegd, werd het geloofwaardiger. En eenmaal aan de slag, dat is dan de ervaring, worden verantwoordelijk-

Paul Rutten over het traject Pedagogisch leiderschap:

‘Je zit allemaal wel eens op een breekpunt. Dan komt de realiteit ineens hard binnen. Dan weet je dat het anders moet. Met alle directeurs van Aloysius Zuid hadden we bijeenkomsten met Marcel van Herpen, dat sprak enorm aan. Ook Luc Stevens hebben we twee of drie keer gehoord. Wat daarbij met mij gebeurde? De begrippen *autonomie, relatie en competentie* werden opnieuw tot leven gebracht; de psychologische basisbehoeften van mensen, die altijd samengaan en niet zonder elkaar kunnen. We zijn daarop gaan voortborduren en vertrouwen, ook in relatie tot onze leerlingen. En parallel aan PL zijn we een interview-groep gestart, langs

de theorie van Haim Omer¹ en zijn begrip De Nieuwe Autoriteit². We zijn als maatschappij van een autoritaire naar een liberale opvoeding gegaan. Maar hoe ga je dan met dit kind om? Door zijn autonomie te versterken en de leerlingen (maar ook leraren) weer de verantwoordelijkheid te geven over zijn/haar eigen ontwikkeling. En dat proces is ook gekoppeld aan ouderparticipatie. Die moest op gang worden gebracht. Daar wilden we ook een flinke slag in slaan. Zo werkten we de afgelopen jaren aan de relatiedriehoek: leerling, ouders en onderwijsprofessionals. Met als enig doel: de autonomie van alle partners versterken en ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid te zien.’

> www.aloyusstichting.nl

¹ Haim Omer, psycholoog en hoogleraar aan de Universiteit van Tel Aviv, heeft een helder en effectief programma ontwikkeld om agressie- en geweldsproblemen van kinderen en jongeren te stoppen. Omer heeft de principes van Geweldloos Verzet, zoals onder andere in praktijk gebracht door Gandhi en Martin Luther King jr., vertaald naar toepassing in opvoedingssituaties. Deze methodiek leert ouders – en andere opvoeders – om het escalatieproces van steeds strengere straffen te doorbreken en in plaats daarvan op een rustige, maar volhardende manier ‘aanwezig’ te zijn in het leven van hun kind en zich vanuit die positie (zonder geweld of dwang) te verzetten tegen de ernstige gedragsproblemen van hun kind.

² Omer, H. (2011). Nieuwe autoriteit: samenwerken aan een krachtige opvoedingsstijl thuis, op school en in de samenleving. Amsterdam, Hogrefe Uitgevers. ISBN 978 90 79729 9 7

‘In hoeverre blijf je trouw aan de visie en het pad dat je loopt? Dat antwoord ligt meer in de controlerende sfeer. Als ik leerlingen bij een coördinator zie zitten in plaats van in de klas, ga ik vragen stellen.’

Tact

ontwikkelen, begeleiden eigen maken

32

heden, taken en rollen steeds helderder en vanzelfsprekender.

Hoe ik met de eerste hobbels omging? Dat heeft met handhaving van afspraken te maken. In hoeverre blijf je trouw aan de visie en het pad dat je loopt? Dat antwoord ligt meer in de controlerende sfeer. Als ik leerlingen bij een coördinator zie zitten in plaats van in de klas, ga ik vragen stellen. Dat heeft met professionele communicatie te maken, met ieders taken en verantwoordelijkheden. Een leraar is er om leerlingen in zijn klas te houden, een coördinator heeft weer een andere rol. Als die zich met andere problemen gaat bezighouden, dan ontnemt hij de verantwoordelijkheid van de leraar. Als ik op elke vraag antwoord ga geven, neem ik waarschijnlijk ook verantwoordelijkheden over. Dat moet je niet willen.’

Ouders legitimeren de invulling van het gezag door de leraar. Daarvoor moet je op één lijn zitten of met elkaar op een lijn worden gebracht. Ook met ouders liggen er afspraken, wij vertellen hoe wij het willen aanpakken en we weten dat we verwachtingen van ouders voor 80-90 procent ook kunnen honoreren, omdat we in groepen werken. En omdat we op eenzelfde manier werken, namelijk volgens de schoolregels. Daarom worden er ook handtekeningen geplaatst. Dat zorgt ervoor dat we dicht bij elkaar blijven. En het zorgt ervoor dat de verantwoordelijkheid steeds lager in de schoolstructuur wordt neergelegd. Dat leraren verantwoordelijkheid gaan en kunnen nemen, dat leerlingen voor een groot gedeelte verantwoordelijk worden voor hun eigen ontwikkeling.’

‘Een moeilijke klas hebben we hier niet. Leerlingen worden door deze aanpak als het ware wakker. Ze worden minder *bevoogd*, we praten hier niet *óver* kinderen, maar *mét* kinderen. En dat doet direct al iets met leerlingen. De leraar wordt meer een coach, iemand die helpt bij jouw ontwikkeling. En datzelfde geldt voor je medeleerlingen. Als er iemand uit de bocht vliegt, is dat geen probleem. Dan beginnen we steeds weer opnieuw en stellen

we elkaar de vraag: hoe kunnen we dit voorkomen? Ofwel: hoe kunnen we het – samen – zo regulier mogelijk maken?’

‘We dragen drie kernwaarden in deze school: kracht, passie en onvoorwaardelijkheid. Wat dat betekent? We zijn geduldig en beschikbaar om elkaar verder te helpen, om verder te ontwikkelen. En we weten dat we daar iedereen bij nodig hebben. Als leerlingen er achter komen dat ze met een plaaggeest of irritante medeleerling te maken hebben, dan vragen ze zich af: *Wat kan ik eraan doen om hem in deze klas te houden?* Er is altijd weer dezelfde keuze: je kunt ‘de vijand’ proberen te verslaan of je kunt met hem samenwerken. Wat brengt je verder?’

‘In een jaar tijd is er ongelooflijk veel veranderd. Het hele denken over onderwijs en de praktijk is op zijn kop gezet. Ik zie krachtige, zelfsturende teams, die de problemen zelf – met de leerlingen – oplossen. Het besluit om de achtervang af te schaffen is volledig aanvaard. Zo doen we dat! Natuurlijk is het mijn taak om onze visie en onze afspraken weer in herinnering te brengen, maar vooral om inspirerend te blijven. Zoals het aan de leraar de taak is om inspirerend te zijn naar de leerling.’

‘Daar waar een leraar uit balans raakt, is een interventie nodig. Die zijn er het afgelopen jaar geweest. Twee keer. Een leerkracht gaf direct aan dat ze er moeite mee had, zonder achtervang. *“Ik doe ontzettend mijn best, maar ik kan niet alles.”* Tot de herfstvakantie ging ze het proberen en dan zou ze eventueel hulp inschakelen. En dat gebeurde ook. Twee weken eerder dan ze verwachtte. Ze heeft ondersteuning gekregen, een gesprek van een paar uur waarin er toch weer een laagje dieper wordt geraakt. Waarin mogelijkheden worden aangereikt, waardoor ze verder kan. En ik zeg je: uiteindelijk heeft ze een fantastisch jaar gedraaid.’

‘Er was ook een leraar waarbij problemen ontstonden met de sfeer en het klimaat in zijn klas. In die situatie hebben we het echt

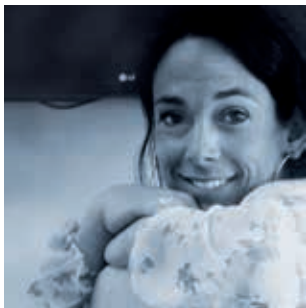
spannend gemaakt. Voor hemzelf, maar ook voor alle andere betrokkenen. We hebben *zijn* probleem tot *ons* probleem gemaakt. Na schooltijd hebben we iedereen uitgenodigd: het team, de ouders, alle betrokkenen. We zaten in één ruimte. Met alle leerlingen. Vervolgens is alles aan de orde gebracht en zijn we in gesprek gegaan om te kijken hoe we de sfeer konden verbeteren. Twee weken later was de orde hersteld en zaten we met elkaar aan de kinderchampagne. Dat hoort er dan natuurlijk ook bij.’

‘En dan is er het werken aan mijn persoonlijke uitdagingen. Ik blijf toch meer een type dat minder oog heeft voor alle verworvenheden en vaker in tekortkomingen denkt. Ik heb het afgelopen jaar veel geleerd over mijn eigen beschikbaarheid. Was ik er wel voldoende? Ik ben toch een aantal jaren buitenschools heel druk geweest. Nu loop ik gelukkig weer vaker een klas in, zonder het gevoel te krijgen dat ik iemand lastig val. Ik sta dicht bij de leraren, maar ik laat tegelijkertijd ook aan leerlingen zien dat ik er ben.’ ●

- > www.ortolaan2.schoolsunitied.eu
- > www.spoorzoekerroermond.nl

Simone Mark en Roland Schut begeleiden leraren en schoolleiders in persoonlijke ontwikkeltrajecten Pedagogische Tact en Pedagogisch Leiderschap. Hoe hebben zij zichzelf 'tactvol handelen' eigen gemaakt? En is pedagogische tact een antwoord op de verandering die Passend Onderwijs met zich meebrengt?

Simone Mark *'Door het vaak over school te hebben thuis, probeer ik mijn kinderen te emanciperen, zodat ze een leven lang vragen durven te stellen.'*

Simone Mark (1974) is moeder van drie kinderen. Ze begon ooit als docente, en was na de opleiding Ecologische Pedagogiek onder andere werkzaam bij de Master Special Educational Needs en de Aloysius Stichting. Naast het begeleiden van trajecten Pedagogische Tact en Pedagogisch Leiderschap is zij ook verantwoordelijk voor de netwerken rondom de trajecten. Simone is pedagoog en auteur van het te verschijnen boek *Pedagogisch contact, verbondenheid door aanraken*.

Hoe het begon...

Na de lerarenopleiding ging ik aan het werk op een vmbo-school in Den Haag. Daar was één vrouw die zich bezighield met de drop-outs. Wat zij deed, vond ik fantastisch. Ze was open (ook voor input), gaf de kinderen ruimte en kwam altijd haar afspraken na. Dat zij de leerlingen centraal stelde, was zo'n verademing en openbaring na mijn opleiding waar het alleen over didactiek ging. De basis voor mijn werk is daar gelegd.

Wat doe ik? Hoe maak ik het 'passend'?

Ik probeer open te zijn, te reflecteren en mijn eigen denkbeelden te bevragen. Is mijn denken en doen congruent? Als je eerlijk bent naar jezelf, ben je volgens mij al een heel eind. Af en toe bedenken waarom ik dit werk ook alweer doe, helpt. Dat betekent ook dat je overtuigingen kunnen veranderen. Toen ik nog in het speciaal onderwijs werkzaam was, was ik van mening dat kinderen met gedragsproblemen apart moesten zitten. Door voorbeelden te zien van hoe het anders kan en wat dat met kinderen kan doen, denk ik er nu anders over. Dat betekent natuurlijk niet dat het makkelijk is, maar het kán wel.

Ook in de schoolloopbanen van mijn eigen kinderen heb ik gemerkt dat de individuele leraar de belangrijkste factor is. Je kan dan pech of geluk hebben en dat hoor je direct terug in de verhalen van de kinderen. Als het niet loopt, probeer ik dat bespreekbaar te maken: eerst door te benoemen wat ik waardeer en daarna het moeilijkere onderwerp aan te halen. Mijn zoon kwam laatst thuis met de mededeling dat hij had moeten VLORKEN. Dat betekent zoiets als 'Voeten naast elkaar, Luisteren, Oogjes op de juf, et cetera. Hij begreep het nut er niet helemaal van en wij ook niet. Door het thuis vaak over school te hebben, probeer ik mijn kinderen te emanciperen, zodat ze een leven lang vragen durven te stellen.

Waar doe ik het voor?

De parelmomenten in mijn eigen leven zijn eigenlijk net zoals die van een leraar. Ik geniet het meest als de groep gewoon gáát, mensen er zin in hebben. Ik hoef dan eigenlijk niks te doen en weet dat het goed is. Maar ik vind het ook een uitdaging als er in een team geen coherentie is, dan ga je door een soort weerstand heen en moeten mensen echt opengebroken worden. Wat er daarna kan ontstaan, is weergaloos.

Ik wil dat elk kind gezien wordt. Je hebt niet altijd een antwoord, maar je doet je best zodat het kind zichzelf kan worden, de beste versie van zichzelf kan worden. Ik probeer ervan uit te gaan dat elk mens uniek is en dat er niet één weg is. Ambities heb ik nog genoeg. Pedagogische tact voor kinderen, waarin ze leren omgaan met hun leraren, zou dat niet fantastisch zijn? Zonder grappen: we willen echt meer met kinderen gaan werken, ze deel laten uitmaken van de trajecten, want uiteindelijk gaat het om hen.

Roland Schut *'Tact gaat over hoe je in het leven staat, hoe je ervoor probeert te zorgen de ander te zien. Dat heeft overal invloed op.'*

Roland Schut (1964) is begonnen als leraar en werd later schoolleider. Na 22 jaar in het onderwijs gewerkt te hebben, is hij het NIVOZ-team komen versterken en heeft hij daarnaast zijn eigen onderwijsadviesbureau, Vandaag.

Hoe het begon...

Toen ik als schoolleider op een basisschool in

Amsterdam Osdorp aan de slag ging, was het curriculum het uitgangspunt. Veertig verschillende nationaliteiten zaten er op die school. Als je de ene dag in een oorlogsgebied woont en je de volgende dag achter de sommen zit, word je niet gelukkig. Er waren geen centrale waarden, geen welbevinden en daardoor geen betrokkenheid. We hebben toen besloten om alles om te gooien en de leerling het uitgangspunt te laten zijn. We hebben onze waarden bepaald en zijn van daaruit gaan handelen. Het welbevinden van iedereen, ook van alle leerkrachten en ouders, kwam centraal te staan. De conflicten en het verzuim werden vrijwel direct minder, omdat kinderen het leuk vonden om naar school te komen.

Wat doe ik? Hoe maak ik het 'passend'?

Iedere goede leraar doet het al: zijn handelen afstemmen op de leerling. In dat opzicht is Passend Onderwijs niet nieuw. Maar er komen andere regels en administratieve plichten bij. Meer dan ooit is dan een open houding belangrijk. Delen met betrokkenen wat goed gaat en wat niet.

Leidende vragen zijn voor mij: wie is dit kind? Wat is er nodig? Wat heeft deze leerling van mij nodig? Het is volgens mij de kunst om, zonder je eigen identiteit te verliezen, het perspectief van de leerling in te nemen. Om nieuwsgierig te zijn naar wie die ander is.

Pedagogische tact gaat over hoe je in het leven staat, hoe je ervoor probeert te zorgen de ander te zien. Dat heeft overal invloed op. Thuis probeer ik ook met tact te handelen en dat lukt soms wel, maar soms ook niet. Mijn voornaamste doel is dat mijn familie gelukkig is. Met je kinderen ben je emotioneel verbonden, dat maakt het ingewikkelder om te beslissen waar je een grens trekt.

Waar doe ik het voor?

Een paar keer per jaar val ik in op een sbo-school. Als ik thuiskom, dan glinsteren mijn ogen, aldus mijn vrouw. Zij kent mij goed en ziet dat meteen: ik heb nog steeds de meeste lol als ik direct met kinderen werk. Ja, ik houd van kinderen. Die liefde reikt tot in mijn haarvaten. Het komt uit mijn hart. Mijn drijfveer is toch dat de wereld mooier wordt, dat mensen een mooi leven leiden.

Onderwijs draait voor mij om het weten bereiken van kinderen, zodat ze zélf kennis eigen kunnen maken waarmee ze zich staande kunnen houden in de wereld. Wij moeten kinderen leren zich te verbinden met zichzelf, zodat ze zich kunnen verbinden met de wereld. ●

> www.nivoz.nl
> www.pedagogischetact.nl